

Entrevista amb Alain Finkielkraut, autor del llibre *Comment peut-on être Croate?*

Contra el fanatisme de la unitat

És un dels pocs intel·lectuals francesos que ha aixecat la veu contra la política europea respecte el conflicte de l'ex-Iugoslàvia. Alain Finkielkraut creu que el conflicte ha estat presentat com un enfrontament ètnic i tribal en contraposició a un moviment mundial cap a la unificació.

Paris. Una *braserie* qualsevol d'un barri llatí ple de turistes on no sembla que mai hagués estat 1968. Sobre la taula, el diari *Le Monde* del 14 de juny. Cap novetat essencial pel que fa a la guerra de Bòsnia: els morts ja no són novetat, com no ho són la determinació sèrbia de culminar la neteja ètnica o la fèrria decisió occidental de no fer res fora de declaracions ben intencionades.

Alain Finkielkraut és un home tossut que encara s'indigna per tot això que no és novetat: el seu francès xiuxiuejat, de sintaxi afinada i molt precís, esdevé un vehicle sorprenentment eficaç per a transportar la ràbia i la indignació acumulades al llarg de mesos de predicar a contra corrent. Aquest pensador descendent de jueus polonesos i autor d'assajos com *Le juif imaginaire* o *La défaite de la pensée*, va tenir la mala idea —ara que l'engagement no és precisament moda— de posar-se al costat, des del principi de la crisi iugoslava, de les nacions que havien escollit la llibertat.

Potser per això el diari espanyol *El País* li va proposar d'escriure sobre... ¡el Tour de France!, acudit que, quan hi pensa, encara el fa riure. Potser per això el seu darrer llibre, *Comment peut-on être Croate?*, ha estat ostentament silenciada per la premsa de l'hexàgon; potser per això i també, ¿qui ho sap?, perquè el llibre és un intent honest d'entendre i de descriure el que cada dia ens és presentat com una guerra incomprensible. *Le Monde*, val a dir-ho, constitueix, segons Finkielkraut, una excepció en el tractament d'aquesta guerra. “De fet —diu Finkielkraut—, sense la televisió i la ràdio, la mobilització és impossible. L'opinió, mal informada, sovint desinformada, es desinteressa d'aquest conflicte, i se'n desinteressa més a mesura que el conflicte va complicant-se i embolicant-se. Quan hi ha una víctima clara pots més o menys identificar-t'hi; quan hi ha diverses guerres dins una ma-

teixa guerra, llavors el mal humor s'imposa...” L'exemplar de *Le Monde* que reposa, sobri, damunt la taula i el comentari del nostre interlocutor ens serveixen en safata la primera pregunta formal de l'entrevista.

—¿Fins a quin punt aquesta sensació que el conflicte és tan complicat que resulta impossible de treure'n l'aigua clara no és, precisament, una creació de la premsa?

—Al principi, el problema era molt simple, però la premsa va decretar que era complicat. D'entrada ens trobàvem davant un conflicte entre un moviment de secessió i un moviment d'invasió, entre una gent que volien ser lliures i uns carcellers que no els ho volien deixar ser. Però la premsa es va negar a fer aquesta anàlisi i va complicar a l'extrem aquest conflicte relativament simple.

Avui, per raons que caldria analitzar, la situació ha esdevingut realment complexa, i la premsa veu en això la confirmació del seu punt de vista de partida: “Fixeu-vos —ens diuen— com és un conflicte ètnic, tribal...” Ens trobem davant un cas flagrant de *self-fulfilling prophecy*: a força de dir que aquest és un conflicte tribal i de negar-se a admetre'n la dimensió tràgica i política, n'estan fent, efectivament, un conflicte ètnic i tribal... Això és terrible, perquè correm el risc de no treure'n cap lliçó veritable, i al final ningú, ni polítics, ni periodistes, ni intel·lectuals, no voldrà fer examen de consciència ni reconèixer errors.

—Parlant dels intel·lectuals, sembla que la reunió del PEN Club a Dubrovnik no va ser precisament un èxit...

—No... De la trobada, en va sortir una resolució que contenia una denúncia de l'agressor, però va ser una trobada força decebedora; delegacions senceres van refusar de venir, com l'alemanya, l'americana, l'escandinava... que van voler fer boicot als croats. ¡Fer boicot a Dubrovnik, una ciutat que, comptat i debatut, no havia comès en aquesta guerra cap altre crim fo-

ra del de ser bombardejada! A més, entre els qui van venir, alguns es van entestar a mantenir una mena d'equidistància, de simetria, entre els uns i els altres. Aquesta simetria va ser trencada *in extremis* en la declaració final, però tot plegat va ser força depriment.

—Arran de l'afet Bérégovoy, a França hi ha hagut una mena d'enfrontament entre la premsa i els polítics, amb acusacions molt dures d'aquests darrers contra els mitjans de comunicació. De l'actitud d'uns i altres davant la guerra a Croàcia i Bòsnia ¿podríem concloure'n que, potser, en realitat, no n'hi ha per a tant, que els dos mons són molt més a prop que no sembla?

—Sí, crec que, en l'essencial, malauradament, no hi ha cap contenció entre el món polític i el món mediàtic. Els polítics poden sentir-se actualment desposseïts del seu poder pels periodistes, i podem demanar-nos, efectivament, si de vegades els segons no tenen més poder que els primers. Aquest és un debat obert i pertinent. Però pel que fa a la ideologia, pel que fa a la reflexió sobre el món, uns i altres són molt a prop. Existeix una mena d'ideologia mediàtica que impregna tothom, la ideologia de la “vila global”, la ideologia, podríem dir, del sector terciari. Avui, a França i a Europa, constatem que els sectors productius, la indústria i l'agricultura, es troben en decadència en profit dels serveis i dels oficis de relació.

Crec que els periodistes, cada cop més, són els portaveus d'aquest sector terciari. Es troben tan integrats, pels seus hàbits professionals, en aquest món de xarxes de comunicació, que pensen a partir d'aquest món. Per això el conflicte iugoslau, que és un conflicte per una mica de terra, un conflicte entre nacions en un espai limitat, esdevé fatalment incomprensible per a una gent que ja no viu en un territori sinó, podríem dir-ho així, en una “xarxa”. Els periodistes són “homes de xarxa” que miren

amb estupor els homes de territori. Per ells, l'arrelament és la barbàrie. Crec que és aquesta mena d'ideologia periodística la que s'imposa a través del conflicte iugoslau, la ideologia de l'home de xarxa, de l'home cablat.

—En *La défaite de la pensée* feia una crítica molt aguda precisament de l'home de territori, de l'home arrelat i, amb ell, del nacionalisme. En *Comment peut-on être Croate?*, en canvi, crítica molt durament aquest nou home cablat, l'habitant de les xarxes de comunicació. ¿Quina evolució i quina coherència hi ha en aquest canvi?

—Entre els dos llibres hi ha una certa evolució, però crec que, sobretot, mantenen una forta coherència en la mesura en què jo no defenso pas, gens ni mica, el tancament en una identitat cultural. A més, *La défaite de la pensée*, si ho recordo bé, s'acaba en una mena de cara a cara entre el fanàtic —l'home arrelat portat al límit, que fa del seu arrelament un absolut— i el zombi —l'home infantilitzat, habitant de les xarxes de comunicació i de consum, lleuger però ferotgement intolerant amb les identitats—. Després d'aquest llibre, simplement, el destí i la genealogia del zombi m'han interessat més que no pas els del fanàtic. En aquest sentit, el segon llibre és una mena de prolongació del primer.

—Pel que fa als polítics, corre la brama que Mitterrand deia no fa gaire en privat: "La gran Sèrbia es farà i està bé que sigui així." ¿Creu que això és una calúnnia?

—No, no crec pas que sigui una calúnnia. Em sembla més aviat una nova mostra de l'estupidesa de la *realpolitik*. Entre els polítics, hi ha una tendència a confondre la intel·ligència amb el cinisme, i Mitterrand s'abandona amb plaer a aquesta tendència. És lògic que digui que la gran Sèrbia es farà i que, per més que això sigui dolorós, si adoptem el punt de vista de la història total, doncs més aviat està bé...

És una mena d'hegelianisme fàcil. Jo imagino perfectament que un polític com Mitterrand, en el secret d'una conversa, hagi dit una cosa com aquesta. Però, justament, davant aquesta temptació de la *realpolitik*, hauria calgut que es formés un moviment d'opinió. Quan els polítics abandonen els principis i es lliuren a aquesta mena d'especulacions cíniques, cal que l'opinió els els faci recordar, els principis.

Aquest és el joc de la democràcia: una mena de conflicte entre els principis i el realisme més o menys cínic, però aquest conflicte no ha pogut produir-se, ja que precisament els qui haurien hagut de ser

els grans mediadors de l'afirmació dels principis han dimitit: la gran majoria dels intel·lectuals i dels periodistes, per als quals tot el que retarda la unificació de la Terra és perillós i condemnable.

Deslegitimant la fragmentació hem fet portar tot el pes de la responsabilitat en la guerra als eslovens i als croats, culpables de fragmentar Iugoslàvia. I aquest és l'únic pecat que Milosevic no ha comès: Milosevic no fragmenta, unifica... És, doncs, el fanatisme de la unitat el que ha encegat les consciències, i és a causa d'aquest fanatisme de la unitat que no hem tingut res per a oposar al cinisme dels falsos grans homes que ens governen.

Mitterrand pren, de fet, el cinisme per la qualitat necessària d'un gran home, com una mena de clarividència màxima: ell mateix és l'home que hi veu més lluny, que hi veu enllà dels cadàvers. Doncs bé, no hi ha respostes per a aquest cinisme, no n'hi ha perquè el fanatisme de la unitat les fa impossibles.

—*L'existència mateixa d'aquest fanatisme de la unitat, ¿vol dir que no hem resolt encara el problema d'acordar els drets dels homes i els drets dels pobles?*

—Efectivament, en la pràctica no és pas resolta, aquesta qüestió. Com més concebem la democràcia en termes exclusivament de drets de l'home, menys lloc deixem a una altra concepció de la democràcia, la que es basa en la idea de sobirania. Pretenem ser demòcrates i, al mateix temps, ens tornem cada cop més hostils al dret d'autodeterminació.

L'autodeterminació ja no forma part de la idea que ens fem de la democràcia: no lliga amb el fanatisme de la unitat, que pren avui una forma post-moderna, perquè els qui són ferotgement hostils a la fragmentació ara no són pas forçosament jacobins o racionalistes exacerbats. A França, per exemple, el diari *Libération* representa una ideologia d'aquest tipus: als de *Libération*, no els agraden la fragmentació, les independències, i al mateix temps reproven la submissió de tota la realitat als dictats de la raó; la ideologia de la qual fan bandera és el mestissatge. És a dir, avui es tendeix a oposar no tant la diversitat nacional a la raó universal com la puresa al mestissatge. La puresa és l'horror i el mestissatge la més gran meravella. D'aquí ve la tendència a una certa simpatia a priori per Bòsnia-Hercegovina, mestissa en el nostre imaginari, i a una hostilitat molt gran contra Eslovènia, una petita nació provincial, i contra Croàcia, nació que és considerada "pura"...

Caldria, però, veure que el que s'entén

avui dia per *mestissatge* és una mena de turisme polític i la idea que s'hi encarna és que tot sigui disponible per a tots. El somni actual no és pas la supressió de les diferències en nom d'una raó universal que les superi, sinó la disponibilitat de les diferències en profit d'una mena de barreja sense fronteres. Recentment he llegit un llibre d'un periodista de *Libération* sobre els Estats Units que és un himne a la glòria d'aquest país, cosa ben estranya venint d'un antic *gauchiste*. ¿Per què aquest encantament davant els Estats Units? Perquè és un país multicultural, el país on totes les cultures són representades, ofertes, en una mena de mal-leabilitat general. La figura emblemàtica per excel·lència ja no és Prometeu, racional, que avança fins al domini total de les coses, sinó Proteu, aquell qui no para de transformar-se. L'exemple que l'autor d'aquest llibre dona de la nova cultura universal que es va constituint als Estats Units és el de la *world music*, a la qual les diferents músiques del món serveixen de banc de dades. En definitiva, el discurs del mestissatge ens diu que les diferències existeixen, que no s'han d'anul·lar ni de transcendir... Les diferències existeixen... però banalitzades, per al meu ús, perquè jo pugui servir-me'n, com un banc de dades. És aquest somni el que s'oposa avui a la idea nacional. Fins i tot a França hi ha una crítica de la idea de nació: quan es prenen mesures per reduir el flux d'immigrants, aquestes mesures són combatudes —cosa normal i legítima—, però en nom d'una mena d'idea que defensa que França és composta exclusivament d'immigrants. És una cosa ben sorprenent, mai ningú no havia pretès res de semblant... Jo mateix, fill d'immigrants, sé perfectament que França... és França, que té una identitat. Però avui sembla que, perquè la idea de França sigui acceptable, cal dir que el país és compost exclusivament d'immigrants: ja no hi ha identitat, simplement una juxtaposició de diferències que circulen en una total fluïdesa, en una total disponibilitat... Ara bé, aquest somni del mestissatge, que accepta, en principi, les diferències, implica en realitat una hostilitat terrible contra les diferències que no són disponibles. Més que les diferències com a tals, doncs, es combat avui la indisponibilitat de les diferències. D'aquí ve la força d'aquest somni. Bòsnia ha estat percebuda com el país de les diferències disponibles, el país on cadascú podia ser tot-hom; Croàcia, en canvi, és la diferència que s'afirma en allò que té de radicalment diferent, d'irreductible, una frontera que s'aixeca.

—*¿Sap que l'alcalde de Barcelona va una mica per aquí, que parla sovint de l'Europa de les ciutats?*

—Doncs digueu al vostre alcalde que això és horrorós... ¿Què vol dir l'Europa, o el món, de les ciutats? Un rosari de grans metròpolis desarelades, abstretes del seu entorn i amb unes elits connectades entre elles... Però ¿I les altres ciutats, i els pobles, i els paisatges, i la gent? ¿Què n'hauríem de fer, de tot això?

—*Vostè mateix i altres autors, com Annie Le Brun en el seu llibre Les assassins et leurs miroirs, han parlat d'un fanatisme de la unitat diferent d'aquest del mestissatge, d'un fanatisme que seria hereu de la ideologia dels vells règims de l'Est.*

—Sí, també existeix aquesta actitud. De fet, alguna cosa hi ha de comú entre l'actitud actual i l'actitud marxista: el refús d'una veritable pluralitat. El refús marxista, però, era fet en nom de la revolució, en nom de l'esforç pel domini de la Història; el refús actual es fa, en canvi, en nom del mestissatge, que és una ideologia més difícil de combatre, perquè els qui rebutgen les identitats es pretenen partidaris de les diferències, els qui rebutgen la pluralitat només tenen, de fet, la pluralitat a la boca.

—*Bòsnia, deia vostè, es beneficia, en les mentalitats europees occidentals, de la seva imatge mestissa. Malgrat tot, a l'hora de la veritat, això li ha servit de ben poc: els europeus no han fet res per ajudar-la. Després d'aquest escàndol, ¿com es pot ser europeu, senyor Finkelkraut... i no tenir-ne vergonya?*

—És molt difícil. És difícil de reconèixer-se en les instàncies europees actuals. Europa ha nascut morta. Estem obligats a preguntar-nos per a què serveix Europa, si és incapaç de reaccionar davant el crim. En el fons, Europa ha abandonat Croàcia i Bòsnia des del moment que s'ha adonat que aquesta guerra no amenaçava els seus interessos vitals. A través del conflicte iugoslau ens adonem que hi ha una història universal, una gran xarxa de connexions... i una gent que no està connectada a aquesta xarxa. Ens omplim la boca parlant del món, del planeta, etc., però malauradament és com si el món fos un club, el planeta una aristocràcia i la història universal un privilegi. I hi ha gent que no forma part del club, que no pertany a l'aristocràcia i que no té privilegis. Aquest és ben bé el cas de les víctimes de l'agressió sèrbia. Per això la guerra de l'ex-Iugoslàvia i la segona guerra mundial no són comparables, ni tampoc Milosevic i Hitler. En un cert sentit la comparació és bona, però hi ha una diferència: a Munic, i després a França du-

“Europa ha abandonat Croàcia i Bòsnia des del moment que s’ha adonat que aquesta guerra no amenaçava els seus interessos vitals.”

ARXIU

rant el període de la col·laboració, la temptació era d’apaivagar el nostre enemic, calia calmar-lo primer per evitar la guerra i després, diguem-ho així, per limitar-ne els desperfectes. Milosevic, en canvi, és algú que, malgrat tots els actes abominables que comet, no accedeix a la dignitat d’enemic. No és el nostre enemic, ho fa tot per merèixer-ho, però no és el nostre enemic perquè no ens amenaça directament. Milosevic és, com Hitler, un monstre, però només cal que un monstre no ens amenaci, a nosaltres, perquè li sigui possible d’anar fins al límit de la seva monstruositat. Em penso que la indignitat d’Europa és precisament no haver volgut fer de Milosevic el nostre enemic i haver tolerat, en nom dels seus interessos estrets, aquesta monstruositat. Crec que Europa hauria hagut d’afirmar que aquell qui, a Europa, és enemic dels meus valors és el meu enemic. Es aquest el discurs propi d’una Europa gran i no veig pas com el podem reprendre.

—Això pel que fa a Europa, però.. ¿i els americans, i Clinton?

—Crec que Clinton, malauradament, és el millor representant de la generació del *baby boom*. Tota la insubstantialitat d’aquesta generació, tota la lleugeresa, troben en Clinton una mena d’apoteosi. En ell coincideixen l’obsessió per la imatge, la fatxenderia, el narcisisme i una mena d’humanitarisme... que s’han estavellat contra el mur d’una realitat tan dura que

exigia decisions tràgiques. I de decisions tràgiques, precisament, una generació com la nostra no n’ha hagut de prendre mai.

—Segons el seu parer, ¿quines condicions ha de complir una reivindicació nacionalista o independentista per a tenir dret a la legitimitat?

—Essencialment, una: la democràcia. Un poble unit en nació ha d’acceptar, al mateix temps, la divisió democràtica. La unió nacional i la divisió democràtica han de ser afirmades en el mateix moviment. La democràcia com a respecte a la diferència individual és l’única garantia que l’aspiració nacional no degeneri en nacionalisme totalitari. D’altra banda, per distingir el sentiment nacional legítim del nacionalisme que no ho és, jo sempre penso en un apòleg talmúdic que diu així: “Si jo no sóc el meu propi partidari, ¿qui ho serà?; però si jo sóc només el meu propi partidari, ¿qui sóc jo?” Podem transferir això a la idea nacional: si una nació no s’afirma ella mateixa, ningú no ho farà en lloc seu; però si una nació només viu per afirmar-se ella mateixa, llavors ¿què és, quin sentit té? Dit d’una altra manera, una nació accedeix a la sobirania per tenir un paper en el món i per assumir la seva part de la responsabilitat del món. Aquest seria el segon criteri de legitimitat: el primer criteri és la democràcia, el segon depèn de la resposta que es doni a la pregunta: ¿la sobirania, per a fer què?

—Pels comentaris que ha fet en alguna ocasió es dedueix que Còrsega, per exemple, no compliria aquestes condicions. ¿No cau aquí en un vici molt francès, que és el de ser, en aquestes qüestions, generós portes enfora i no gaire portes endins?

—No ho sé, segurament hi ha alguna contradicció en mi, perquè em sento a la vegada molt republicà i molt obert a l’afirmació nacional. Pel que fa a Còrsega, si jo no sóc favorable al moviment independentista cors és perquè és molt minoritari i sobretot perquè adopta formes terroristes i extremadament regressives. Penso que s’assembla molt més al nacionalisme basc que al nacionalisme català, i, a més, té molt menys suport popular que el nacionalisme basc. En tot cas, penso que, en el nacionalisme cors, el component autocèntric domina sobre el component cosmopolita; n’és una prova el fet que no sols ataquen les institucions de l’estat francès, sinó també els francesos continentals. El nacionalisme cors genera un terrorisme contra les persones, i per mi això vol dir que aquest moviment té un component feixista preocupant. En fi, crec que aquestes qüestions són molt complicades i que cal sempre analitzar cas per cas; per contrarestar el fanatisme de la unitat, no podem acabar dient, per sistema, que qualsevol secessionisme és bo.

**Francesc Llopart
Xavier Pla**